

Kan apekatten speile seg?

Av ANDERS BURAAAS, Sveits

Krigshistorikeren Ragnar Ulstein anslår at den norske aktive motsanden under krigen omfattet 15–20 prosent av befolkningen. Det forteller Johan O. Jensen i sin artikkel «Ta ikke krigen fra meg» (Adresseavisen 21/4).

■ Innlegg

Jeg tror Ulstein har rett når det gjelder kystbefolkningen som han selv hadde mest å gjøre med. For folk ellers i landet er prosent-satsen hans altfor høy. Ja, over dobbelt for høy.

Hvilket belegg har jeg for en slik påstand?

Det hadde seg slik at jeg i tre år, fra oktober 1941 til september 1944 hadde som ansvar å avhøre norske flyktninger som kom over grensa til Sverige. Til å begynne med var jeg alene om arbeidet,

etterhånden var vi en stab på fire mann. Vår oppgave var ikke å fastslå om flyktningen var god nordmann og var fortjent til norsk pass. Den del av undersøkelsen var det rettskontoret som tok seg av.

Det som vi i den politiske etterretningen var opptatt av, var å utspørre flyktningen om forholdene på hjemstedet, om stemningen, om nazistiske overgrep, om hvordan folk holdt seg underrettet, om matsituasjonen, om tyskernes opptreden, om arten av nazister i bygda eller på arbeidsplassen – og så til slutt: Hvilken grunn hadde du selv til å rømme landet?

Svaret fra de yngste – 17- til 20-åringene – var som regel at de ville ut og slåss. Nødt til å stikke av hadde de ikke vært. Noen av de litt eldre årsklasser kunne fortelle at de hadde gjort ting som var ulovlige og at de var kommet

i faresonen. Vi avhørere fikk nokså snart rutine i å finne ut om reisegrunden deres var god nok. Det falt lett for enkelte å overdrive risikoen og betydningen av sin innsats.

Det forekom noen som anså det for å være en patriotisk handling i seg selv, bare å ta sjansen å flykte over grensen. En skolelærer fra Nordland husker jeg særlig godt. Han hadde tatt med seg hele grenda der han hadde sitt virke. Han så uforstående på meg da jeg spurte hvorfor. Hadde han ikke, svarte han, reddet 27 mennesker? Jo, visst, men fra hva? Norge selvfølgelig, det var jo tyskere der. Hvor dumt kunne jeg spørre?

Da okkupasjonen hadde vart i to år, begynte det å komme litt flere eldre, og en del kvinner. Og vi kunne konstatere at nå var det flere som hadde påviselig grunn til å flykte. Men det betydde ikke

nødvendigvis at de hadde vært aktivt med i motstandsarbeid. Studentene rømte fordi de ikke ville bli sendt til Tyskland. Og når jeg unntar NTH, var det forstemmende å oppdage hvor få av dem som hadde vært aktive. Jødene som kom, hadde vært helt passive, og det forstår man. Ungdom utkommandert til arbeidstjeneste hadde god reisegrunn, men «borte i noe» hadde de ikke vært. Heller ikke offiserene som kom, eller lærerne; de hadde alene rømt for å unngå arrestasjon eller deportasjon, grunn god nok, bevares.

Sommeren 1944 da henimot 40 000 norske flyktninger hadde passert mottakersentralen og blitt avhørt, satte jeg meg til å lage en statistikk. Som utgangspunkt tok jeg følgende: Blant flyktningene må det presumtivt være langt flere som har arbeidet illegalt enn om vi tar hele det

norske folk under ett. Strømmen gjennom Kjesæter gir altså intet korrekt grunnlag for å vurdere hvor mange som har vært med i nasjonalt arbeid.

Likevel, fordi det var hele grupper som passerte revy, slike som de nevnte, kunne vi skjematisk si hvor mange som hadde vært aktive i motstandsbegvelsen. «Aktive» – hva vil det si? Kriteriet vi brukte, var at det gjaldt folk som daglig hadde risikert livet eller iallfall sin personlige frihet. Vi kom til at det var fem prosent.

I neste sektor kunne jeg anslagsvis samle 50 prosent – folk som var villige til å gi en håndrekning når det trengtes, ha ettersøkte i dekning, gi videre en illegal avis, gi pengestøtte, kanskje høre på radio.

I en annen, litt mindre gruppe kom så de likegyldige, folk som hverken mentalt eller fysisk var

med i krigen, men som sakens ønsket at den skulle ta slutt. Anslagsvis 35 prosent.

Resten var så quislinger, frontkjempere og stripete, i antall en god del flere enn de som aktivt kjempet i hjemmefronten.

Ikke et særlig flatterende bilde, men på Kjesæter hadde vi hele Norge i gjennomtrekk, fra Mehamn til Farsund. Jeg tror ikke at noen, noen steder, hadde en bedre anledning enn oss avhøre til å finne et tilnærmeelsesvis riktig svar på det vanskelige spørsmål: Hvor mange var aktivt med i motstandsbevegelsen under krigen?

Jeg fikk et skjevt smil av min sjef, Jens Schive, da han hadde fått og lest min fremstilling som jeg mente kunne ha en viss historisk interesse. «Jeg tror det er best vi brenner dette,» var hans kloke svar.

Anders Buraas

Flyktninger til Sverige

108833